ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (πρώτο τμήμα)

της 19ης Μαΐου 2011 *

Στην υπόθεση C-452/09,

με αντικείμενο αίτηση εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 234 ΕΚ, που υπέβαλε το Corte d'appello di Firenze (Ιταλία) με απόφαση της 6ης Οκτωβρίου 2009, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 18 Νοεμβρίου 2009, στο πλαίσιο της δίκης

Tonina Enza Iaia,

Andrea Moggio,

Ugo Vassalle

κατά

Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca,

Ministero dell'Economia e delle Finanze,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ιταλική.

Università degli studi di Pisa,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (πρώτο τμήμα),

συγκείμενο από τους A. Tizzano, πρόεδρο τμήματος, J.-J. Kasel, A. Borg Barthet, E. Levits και M. Safjan (εισηγητή), δικαστές,

γενική εισαγγελέας: J. Kokott
γραμματέας: A. Impellizzeri, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 2ας Δεκεμβρίου 2010,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— η T. E. Iaia καθώς και ο A. Moggio και ο U. Vassalle, εκπροσωπούμενοι από τους F. Frati και A. Castagna, avvocati,

— η Ιταλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τη W. Ferrante, επικουρούμενη από τον S. Varone, avvocato dello Stato,

— η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τους G. de Bergues και B. Cabouat,

— η Αυστριακή Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τον E. Riedl,

— η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τον E. Traversa και την S. La Pergola,

κατόπιν της αποφάσεως που έλαβε, αφού άκουσε τη γενική εισαγγελέα, να εκδικάσει την υπόθεση χωρίς ανάπτυξη προτάσεων,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του ισχύοντος κοινοτικού δικαίου όσον αφορά την προστασία δικαιωμάτων που απορρέουν από οδηγία που δεν έχει μεταφερθεί στην εσωτερική έννομη τάξη.

2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο της εκδικάσεως διαφοράς μεταξύ της T. E. Iaia, του A. Moggio και του U. Vassalle (στο εξής: ενάγοντες της κύριας δίκης), αφενός, και του Ministero dell'Istruzione, dell'Università e della Ricerca, του Ministero dell'Economia e delle Finanze (στο εξής: Ιταλικό Δημόσιο) και του Università degli studi di Pisa, αφετέρου, με αντικείμενο την καταβολή της «δέουσας αμοιβής» την οποία προβλέπει η οδηγία 82/75/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 26ης Ιανουαρίου 1982, περί τροποποιήσεως της οδηγίας 75/362/ΕΟΚ περί αμοιβαίας αναγνωρίσεως των διπλωμάτων, πιστοποιητικών και άλλων τίτλων ιατρικής, και περί των μέτρων προς διευκόλυνση της πραγματικής ασκήσεως του δικαιώματος εγκαταστάσεως και του δικαιώματος της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, καθώς και της οδηγίας 75/363/ΕΟΚ

περί του συντονισμού των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τις δραστηριότητες των ιατρών (ΕΕ L 43, σ. 21).

Το νομικό πλαίσιο και το ιστορικό της διαφοράς

3 Η οδηγία 82/76, στο παράρτημά της που επιγραφόταν «Χαρακτηριστικά της ειδικεύσεως κατά πλήρη απασχόληση και της ειδικεύσεως κατά μερική απασχόληση» και συμπλήρωνε την οδηγία 75/363/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 16ης Ιουνίου 1975, περί του συντονισμού των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων που αφορούν τις δραστηριότητες των ιατρών, όριζε ότι η ειδίκευση των ιατρών, στο πλαίσιο πλήρους ή μερικής απασχολήσεως, έπρεπε να είναι «δεόντως αμειβόμενη» σε όλα τα κράτη μέλη.

4 Το Δικαστήριο, με την απόφαση της 7ης Ιουλίου 1987, 49/86, Επιτροπή κατά Ιταλίας (Συλλογή 1987, σ. 2995), διαπίστωσε ότι η Ιταλική Δημοκρατία παρέβη τις κοινοτικές της υποχρεώσεις λόγω μη εμπρόθεσμης μεταφοράς της οδηγίας 82/76 στην εσωτερική έννομη τάξη.

5 Κατόπιν της ως άνω αποφάσεως, η οδηγία 82/76 μεταφέρθηκε στην ιταλική έννομη τάξη με το νομοθετικό διάταγμα 257/91, της 8ης Αυγούστου 1991. Εντούτοις, στο άρθρο 8, παράγραφος 2, του διατάγματος αυτού οριζόταν ότι οι διατάξεις του αρχίζουν να ισχύουν από το ακαδημαϊκό έτος 1991-1992, εξαιρουμένων όσων ιατρών ενεγράφησαν κατά την περίοδο που εκτεινόταν στα ακαδημαϊκά έτη 1983 έως 1991.

6 Δεδομένου ότι η υποχρέωση δέουσας αμοιβής την οποία επέβαλλε η οδηγία 82/76 επρόκειτο να αρχίσει να ισχύει το 1983, η έκδοση του ως άνω διατάγματος προκάλεσε σημαντικό αριθμό ενδίκων διαφορών μεταξύ, αφενός, όσων ιατρών είχαν γίνει δεκτοί για ειδίκευση κατά τα ακαδημαϊκά έτη 1983 έως 1991 και, αφετέρου, του Ιταλικού Δημοσίου και ορισμένων ιταλικών πανεπιστημίων.

7 Με τις αποφάσεις της 25ης Φεβρουαρίου 1999, C-131/97, Carbonari κ.λπ., (Συλλογή 1999, σ. I-1103, σκέψεις 47 και 48), και της 3ης Οκτωβρίου 2000, C-371/97, Gozza κ.λπ. (Συλλογή 2000, σ. I-7881, σκέψεις 36 και 37), το Δικαστήριο έκρινε ότι η υποχρέωση καταβολής της δέουσας αμοιβής για τις περιόδους εκπαιδεύσεως των ειδικευομένων ιατρών δεν παρέχει, αυτή καθεαυτή, τη δυνατότητα στο εθνικό δικαστήριο να καθορίζει την ταυτότητα του οφειλέτη της δέουσας αμοιβής και το ύψος της αμοιβής αυτής. Εντούτοις, το εθνικό δικαστήριο οφείλει, οσάκις εφαρμόζει διατάξεις του εθνικού δικαίου και, ιδίως, τις διατάξεις νόμου οι οποίες ψηφίστηκαν ακριβώς για να διασφαλιστεί η μεταφορά της οδηγίας 82/76 στην εσωτερική έννομη τάξη, να τις ερμηνεύει, στο μέτρο του δυνατού, υπό το φως του γράμματος και του σκοπού της εν λόγω οδηγίας προκειμένου να επιτύχει το επιδιωκόμενο από αυτήν αποτέλεσμα.

8 Στην περίπτωση που το επιδιωκόμενο με την οδηγία 82/76 αποτέλεσμα δεν μπορούσε να επιτευχθεί μέσω σύμφωνης με αυτήν ερμηνείας, η Ιταλική Δημοκρατία θα είχε την υποχρέωση να αποκαταστήσει τη ζημία που προκλήθηκε στους ιδιώτες από την παράλειψη εμπρόθεσμης μεταφοράς της ως άνω οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη. Το Δικαστήριο έκρινε συναφώς ότι η πλήρης και αναδρομική εφαρμογή των μέτρων για την ορθή μεταφορά της οδηγίας 82/76 θα αρκούσε, καταρχήν, προκειμένου να εξαλειφθούν οι επιζήμιες συνέπειες από την εκπρόθεσμη μεταφορά της. Εντούτοις, εάν οι δικαιούχοι αποδείκνυαν την ύπαρξη περαιτέρω ζημίας οφειλόμενης στο γεγονός ότι δεν μπόρεσαν να αποκομίσουν εγκαίρως τα χρηματικά πλεονεκτήματα τα οποία εγγυάτο η εν λόγω οδηγία, και αυτή η ζημία θα έπρεπε να αποκατασταθεί (βλ. προαναφερθείσες αποφάσεις Carbonari κ.λπ., σκέψεις 52 και 53, καθώς και Gozza κ.λπ., σκέψεις 38 και 39).

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

9 Στις 23 Νοεμβρίου 2001, οι νυν εκκαλούντες, ιατροί οι οποίοι παρακολούθησαν μαθήματα ειδικεύσεως προ του ακαδημαϊκού έτους 1991-1992, άσκησαν αγωγή κατά του Ιταλικού Δημοσίου και του Università degli studi di Pisa, με αίτημα την καταβολή των οφειλόμενων προς αυτούς ποσών δυνάμει της οδηγίας 76/82 και, επικουρικώς, την αποκατάσταση της ζημίας που υπέστησαν λόγω εσφαλμένης και εκπρόθεσμης μεταφοράς της ως άνω οδηγίας στην έννομη τάξη του εμπλεκόμενου κράτους.

10 Το Tribunale di Firenze απέρριψε την αγωγή λόγω παρελεύσεως του πενταετούς χρόνου παραγραφής των σχετικών αξιώσεων τον οποίο προβλέπει, για μεν το κύριο αίτημα προς καταβολή, το άρθρο 2948, παράγραφος 4, του ιταλικού αστικού κώδικα, για δε το επικουρικό αίτημα αποζημιώσεως, το άρθρο 2947 του ιταλικού αστικού κώδικα.

11 Κατά το εθνικό δικαστήριο, ο χρόνος της παραγραφής άρχισε να τρέχει από την ημερομηνία κατά την οποία η σχετική αξίωση κατέστη δικαστικώς επιδιώξιμη, ήτοι από την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του νομοθετικού διατάγματος 257/91 και, συγκεκριμένα, δεκαπέντε ημέρες μετά τη δημοσίευσή του στις 16 Αυγούστου 1991. Από την ημερομηνία αυτήν, οι νυν εκκαλούντες μπορούσαν να γνωρίζουν ποιος έχει υποχρέωση να καταβάλει τη δέουσα αμοιβή και ποιο είναι το ύψος της καθώς και να προβάλουν το ασύμβατο του ως άνω διατάγματος προς το κοινοτικό δίκαιο όσον αφορά τους ιατρούς που ενεγράφησαν σε μαθήματα ειδικεύσεως κατά τα ακαδημαϊκά έτη 1983 έως 1991.

12 Οι νυν εκκαλούντες άσκησαν έφεση κατά της ως άνω αποφάσεως ζητώντας να ισχύσουν και στην περίπτωσή τους όσα κρίθηκαν στην υπόθεση που οδήγησε στην απόφαση της 25ης Ιουλίου 1991, C-208/90, Emmott (Συλλογή 1991, σ. I-4269). Εντούτοις, το Corte d'appello di Firenze εκτιμά ότι, με μεταγενέστερη νομολογία, η δυνατότητα εφαρμογής όσων κρίθηκαν στην ως άνω υπόθεση περιορίστηκε μόνο στην περίπτωση στην οποία οι εθνικές προθεσμίες για την άσκηση ενδίκων βοηθημάτων έχουν ως συνέπεια να αποστερούν πλήρως τον ενδιαφερόμενο από τη δυνατότητα να επικαλεστεί τα δικαιώματά του τα οποία απορρέουν από την οδηγία 82/76.

13 Έχοντας αμφιβολίες ως προς την έκταση αυτού του περιορισμού, λαμβανομένου μάλιστα υπόψη ότι η επέλευση της παραγραφής συνεπάγεται κατά κανόνα την πλήρη αδυναμία δικαστικής επιδιώξεως των αξιώσεων, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν πρόκειται για πραγματική μεταστροφή της νομολογίας με την οποία αίρεται η απαγόρευση προτάσεως ενστάσεως παραγραφής ή εάν ο ως άνω περιορισμός αφορά μόνο τις περιπτώσεις στις οποίες ο χρόνος της παραγραφής αποκλείει οριστικώς τη δυνατότητα δικαστικής επιδιώξεως των αξιώσεων ακόμα και για το μέλλον.

14 Δεδομένου ότι στην κατ' έφεση δίκη εξετάστηκε επίσης το ενδεχόμενο εφαρμογής της κατά κανόνα ισχύουσας δεκαετούς παραγραφής του άρθρου 2946 του αστικού κώδικα όσον αφορά την ανυπαίτια προσβολή δικαιώματος, το Corte d'appello di Firenze, διευκρινίζοντας ότι έχει τηρηθεί εν προκειμένω η αρχή της ισοδυναμίας μεταξύ του επίμαχου χρόνου παραγραφής και του χρόνου παραγραφής που γενικώς ισχύει στην ιταλική έννομη τάξη για παρόμοιες αξιώσεις στηριζόμενες στο εσωτερικό δίκαιο, αποφάσισε να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Είναι συμβατή με το κοινοτικό δίκαιο η δυνατότητα του Ιταλικού Δημοσίου να προτείνει κατά νόμο την ένσταση της κατά κανόνα ισχύουσας πενταετούς ή δεκαετούς παραγραφής όσον αφορά αξίωση απορρέουσα από την οδηγία 82/76/ΕΟΚ, για χρονική περίοδο προγενέστερη του πρώτου ιταλικού νόμου μεταφοράς της οδηγίας αυτής στην εσωτερική έννομη τάξη, χωρίς κατ' αυτόν τον τρόπο να αποκλείεται οριστικώς η προβολή της σχετικής αξιώσεως η οποία συνίσταται σε καταβολή αμοιβής ή, επικουρικώς, σε αποζημίωση;

2) Σε διαφορετική περίπτωση, είναι συμβατό με το κοινοτικό δίκαιο να αποκλείεται κάθε ένσταση παραγραφής καθόσον καθιστά οριστικώς αδύνατη την προβολή της σχετικής αξιώσεως;

3) Είναι συμβατό με το κοινοτικό δίκαιο να αποκλείεται η πρόταση ενστάσεως παραγραφής μέχρι τη διαπίστωση παραβάσεως του κοινοτικού δικαίου από το Δικαστήριο (στην υπό κρίση υπόθεση, μέχρι το 1999);

4) Είναι συμβατό με το κοινοτικό δίκαιο να αποκλείεται η πρόταση ενστάσεως παραγραφής μέχρις ότου μεταφερθεί ορθώς και πλήρως στην εθνική νομοθεσία (πράγμα το οποίο, εν προκειμένω, ουδέποτε συνέβη) η οδηγία επί της οποίας στηρίζεται η αξίωση, όπως έχει αποφανθεί το Δικαστήριο με την [προπαρατεθείσα] απόφαση Emmot;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

15 Με τα ερωτήματά του, τα οποία επιβάλλεται να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσία από το Δικαστήριο να διευκρινίσει εάν το δίκαιο της Ένωσης παρέχει σε κράτος μέλος τη δυνατότητα να προτείνει ένσταση παραγραφής κατά της ασκήσεως δικαιώματος που απορρέει από οδηγία ή κατά της προβολής αξιώσεως για αποζημίωση λόγω παραλείψεως ορθής και εμπρόθεσμης μεταφοράς της οδηγίας αυτής στην εσωτερική έννομη τάξη και εάν, ενδεχομένως, η δυνατότητα αυτή παρέχεται μόνο κατόπιν διαπιστώσεως εκ μέρους του Δικαστηρίου παραβάσεως του δικαίου της Ένωσης.

16 Κατά πάγια νομολογία, ελλείψει σχετικής ρυθμίσεως του δικαίου της Ένωσης, είναι ζήτημα της εσωτερικής έννομης τάξεως κάθε κράτους μέλους να ορίσει τα αρμόδια δικαστήρια και να θεσπίσει τους δικονομικούς κανόνες ασκήσεως των ενδίκων βοηθημάτων που αποσκοπούν στη διασφάλιση της πλήρους προστασίας των δικαιωμάτων τα οποία αντλούν οι ιδιώτες από το δίκαιο της Ένωσης, υπό την προϋπόθεση, αφενός, ότι οι κανόνες αυτοί δεν είναι λιγότερο ευνοϊκοί από εκείνους που αφορούν παρόμοια ένδικα βοηθήματα της εσωτερικής έννομης τάξεως (αρχή της ισοδυναμίας) και, αφετέρου, ότι δεν καθιστούν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας) (βλ. αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 1997, C-114/95 και C-115/95, Texaco και Olieselskabet Danmark, Συλλογή 1997, σ. I-4263, σκέψη 41· της 11ης Ιουλίου 2002, C-62/00, Marks & Spencer, Συλλογή 2002, σ. I-6325, σκέψη 34, καθώς και της 24ης Μαρτίου 2009, C-445/06, Danske Slagterier, Συλλογή 2009, σ. I-2119, σκέψη 31).

17 Όσον αφορά την αρχή της αποτελεσματικότητας, το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει ότι είναι συμβατός με το δίκαιο της Ένωσης ο καθορισμός ευλόγων προθεσμιών για την άσκηση προσφυγής επί ποινή απαραδέκτου, προς το συμφέρον της ασφάλειας δικαίου η οποία προστατεύει τόσο τον ενδιαφερόμενο όσο και την εμπλεκόμενη διοίκηση. Πράγματι, τέτοιες προθεσμίες δεν δύνανται, ως εκ της φύσεώς τους, να καταστήσουν πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχει η έννομη τάξη της Ένωσης, έστω και εάν εξ ορισμού η παρέλευση των εν λόγω προθεσμιών συνεπάγεται την απόρριψη, εν όλω ή εν μέρει, του ασκηθέντος ενδίκου βοηθήματος (βλ. αποφάσεις της 17ης Ιουλίου 1997, C-90/94, Haahr Petroleum, Συλλογή 1997, σ. I-4085, σκέψη 48· της 2ας Δεκεμβρίου 1997, C-188/95, Fantask κ.λπ., Συλλογή 1997, σ. I-6783, σκέψη 48· της 15ης Σεπτεμβρίου

1998, C-231/96, Edis, Συλλογή 1998, σ. I-4951, σκέψη 35, καθώς και προαναφερθείσα απόφαση Marks & Spencer, σκέψη 35).

18 Όσον αφορά τον χρόνο ενάρξεως της παραγραφής, αληθεύει ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, μέχρι το χρονικό σημείο της ορθής μεταφοράς της οδηγίας, το κράτος μέλος που δεν έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του δεν μπορεί να προβάλει την εκπρόθεσμη κίνηση από έναν ιδιώτη της σχετικής κατ' αυτού ένδικης διαδικασίας για την προστασία των δικαιωμάτων που του αναγνωρίζονται από τις διατάξεις της εν λόγω οδηγίας και ότι η προθεσμία ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος του εθνικού δικαίου μπορεί να αρχίσει να τρέχει μόνο μετά από αυτό το χρονικό σημείο (προαναφερθείσα απόφαση Emmott, σκέψη 23).

19 Πάντως, με μεταγενέστερες αποφάσεις, το Δικαστήριο δέχτηκε ότι το κράτος μέλος που δεν έχει εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του μπορεί να προτείνει ένσταση απαραδέκτου λόγω εκπρόθεσμης ασκήσεως ενδίκου βοηθήματος ακόμη και όταν, κατά την ημερομηνία ασκήσεως του ενδίκου βοηθήματος, δεν έχει προβεί ακόμη σε ορθή μεταφορά της επίμαχης οδηγίας στην εσωτερική έννομη τάξη, και έκρινε ότι η δοθείσα με την προαναφερθείσα απόφαση Emmott λύση δικαιολογούνταν από τις περιστάσεις της συγκεκριμένης υποθέσεως υπό τις οποίες η επίμαχη προθεσμία είχε ως αποτέλεσμα να αποστερήσει πλήρως την αιτούσα της κύριας δίκης από τη δυνατότητα να επικαλεστεί το απορρέον από οδηγία δικαίωμά της (βλ. αποφάσεις της 27ης Οκτωβρίου 1993, C-338/91, Steenhorst-Neerings, Συλλογή 1993, σ. I-5475· της 6ης Οκτωβρίου 1994, C-410/92, Johnson, Συλλογή 1994, σ. I-5483· προαναφερθείσα απόφαση Fantask κ.λπ., σκέψεις 50 έως 52· της 17ης Ιουνίου 2004, C-30/02, Recheio — Cash & Carry, Συλλογή 2004, σ. I-6051, καθώς και προαναφερθείσα απόφαση Danske Slagterier, σκέψεις 53 έως 56).

20 Στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση Emmott, οι ενέργειες των εθνικών αρχών είχαν ως αποτέλεσμα να αποστερήσουν την αιτούσα της κύριας δίκης από τη δυνατότητα επικλήσεως ενώπιον του δικαστηρίου των δικαιωμάτων τα οποία αντλούσε από την επίμαχη οδηγία (σκέψεις 10 έως 14· βλ., επίσης, υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσες αποφάσεις Steenhorst-Neerings, σκέψη 20, και Johnson, σκέψη 27).

21 Από τα ανωτέρω έπεται ότι το δίκαιο της Ένωσης αποκλείει τη δυνατότητα των εθνικών αρχών να προτείνουν ένσταση παραγραφής εύλογης διαρκείας μόνο στην περίπτωση στην οποία η εκπρόθεσμη άσκηση του ενδίκου βοηθήματος οφείλεται στις

ενέργειες των εν λόγω αρχών, με συνέπεια να αποστερηθεί ο διάδικος της κύριας δίκης από τη δυνατότητά του να επικαλεστεί ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων τα δικαιώματά του τα οποία απορρέουν από οδηγίες της Ένωσης (βλ., υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσα απόφαση Edis, σκέψη 48, και απόφαση της 17ης Νοεμβρίου 1998, C-228/96, Aprile, Συλλογή 1998, σ. I-7141, σκέψη 43· βλ., επίσης, κατ' αναλογία, αποφάσεις της 27ης Φεβρουαρίου 2003, C-327/00, Santex, Συλλογή 2003, σ. I-1877, σκέψεις 57 έως 61, και της 15ης Απριλίου 2010, C-542/08, Barth, Συλλογή 2010, σ. I-3189, σκέψεις 33 έως 36).

22 Πρέπει επίσης να διευκρινιστεί ότι, κατά πάγια νομολογία, ενδεχόμενη διαπίστωση παραβάσεως του δικαίου της Ένωσης εκ μέρους του Δικαστηρίου είναι, κατ' αρχήν, άνευ σημασίας όσον αφορά τον χρόνο ενάρξεως της παραγραφής (βλ. υπ' αυτή την έννοια, προαναφερθείσες αποφάσεις Edis, σκέψη 20· Recheio — Cash & Carry, σκέψη 23, καθώς και Danske Slagterier, σκέψεις 36 έως 39).

23 Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν δεν αμφισβητείται η παράβαση του δικαίου της Ένωσης, όπως στην υπό κρίση υπόθεση. Ειδικότερα, σε αυτή την περίπτωση, η εκ μέρους δικαιοδοτικού οργάνου διαπίστωση της εν λόγω παραβάσεως δεν είναι αναγκαία προκειμένου οι δικαιούχοι να είναι σε θέση να γνωρίζουν πλήρως το σύνολο των δικαιωμάτων τους. Επομένως, ο καθορισμός του χρόνου ενάρξεως της παραγραφής, πριν διαπιστωθεί από δικαιοδοτικό όργανο, δεν καθιστά πρακτικώς αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την προστασία των δικαιωμάτων που απορρέουν από το δίκαιο της Ένωσης.

24 Κατόπιν των ανωτέρω εκτιμήσεων, στα υποβληθέντα ερωτήματα πρέπει να δοθεί η απάντηση ότι το δίκαιο της Ένωσης δεν αποκλείει τη δυνατότητα κράτους μέλους να προτείνει ένσταση παραγραφής εύλογης χρονικής διάρκειας κατά ενδίκου βοηθήματος που άσκησε ιδιώτης με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων που του παρέχει μια οδηγία, ακόμη και στην περίπτωση που το κράτος αυτό δεν τη μετέφερε ορθώς στην εσωτερική έννομη τάξη, υπό την προϋπόθεση ότι η εκπρόθεσμη άσκηση του ενδίκου βοηθήματος δεν οφείλεται σε ενέργειες του εν λόγω κράτους. Η εκ μέρους του Δικαστηρίου διαπίστωση παραβάσεως του δικαίου της Ένωσης δεν ασκεί επιρροή επί του χρόνου ενάρξεως της παραγραφής, εφόσον η ως άνω παράβαση δεν αμφισβητείται.

Επί των δικαστικών εξόδων

25 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του εθνικού δικαστηρίου, σε αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (πρώτο τμήμα) αποφαίνεται:

Το δίκαιο της Ένωσης δεν αποκλείει τη δυνατότητα κράτους μέλους να προτείνει ένσταση παραγραφής εύλογης χρονικής διάρκειας κατά ενδίκου βοηθήματος που άσκησε ιδιώτης με σκοπό την προστασία των δικαιωμάτων που του παρέχει μια οδηγία, ακόμη και στην περίπτωση που το κράτος αυτό δεν τη μετέφερε ορθώς στην εσωτερική έννομη τάξη, υπό την προϋπόθεση ότι η εκπρόθεσμη άσκηση του ενδίκου βοηθήματος δεν οφείλεται σε ενέργειες του εν λόγω κράτους. Η εκ μέρους του Δικαστηρίου διαπίστωση παραβάσεως του δικαίου της Ένωσης δεν ασκεί επιρροή επί του χρόνου ενάρξεως της παραγραφής, εφόσον η ως άνω παράβαση δεν αμφισβητείται.

(υπογραφές)